

אלון מוסא עלמי, אלון סת-בדריה ופולחן מורידי הגשם

אבי שמידע, חוג כלנית, המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לחקר הרציונליות,
האוניברסיטה העברית בירושלים - avi.shmida@gmail.com

תמונת השער: **אלון מצוי קשיש ליד בית מוסא עלמי**

התצפית: 25.10.2021

פרסום: 20.11.2021

תקציר: "אלון מוסא עלמי" השוכן בדרום ירושלים ניצב בסכנת כליה. בעקבות מספר שרפות, רוב גזעי העץ שרופים ומתים ונשאר רק ענף אמירי אחד בעל עלווה מוריקה. בסמוך לו ניצב "אלון סת(גברת) בדריה", גם הוא **אלון מצוי** קדוש אשר שומר עדיין על חיוניותו. על הקשר בין שני אלונים קשישים אלה ומסורת פולחן הורדת גשמים בעת בצורת - בכתבה זו.

=====

האלון המצוי הזקן והמפורסם ביותר באזור ירושלים הוא "אלון מוסא עלמי" הנמצא באחוזתו של מוסא אל-עלמי, אחד ממנהיגי הפלשתינאים החשובים מימי המנדט הבריטי. אלון זה ממוקם בתוך חורשת אורנים (אורן ירושלים ואורן הצנובר) בכפר שרפאת בדרום ירושלים אשר כיום הוא חלק משכונת בית-צפפה. מאחורי ביתו של מוסא עלמי אשר הפך בשנים האחרונות לגן-ילדים שכונתי (2016-2021), ניצב בקרחת יער עץ אלון ענק שגובהו 16 מטר וקוטר גזעו מגיע ל-90 ס"מ (נדגם בשנת 1984, 2021). בביקור שערכנו במקום בסתיו תשפ"ב רוב ענפיו של העץ היו מתים ונותר רק ענף מרכזי אחד עם עלווה ירוקה (ראה תמונות) - אין ספק שזוהי שעתו האחרונה של אלון חשוב זה ואנו מקווים שעיריית ירושלים וחובבי הטבע יפעלו לשמירתו ושיקומו. לפני שבועיים (10.11.21) פרשו צינור מים לעבר העץ, גדרו את היקפו ושתלו מעט צמחים מסביבו.

אלון מוסא עלמי בשכונת שרפאת אשר בדרום ירושלים. משמאל בית משפחת מוסא עלמי. במרכז הגזע המרכזי של האלון המצוי *Quercus calliprinos* שהיקפו 445 ס"מ (בסתיו 2021) ויש בו נבירות מעטות של חיפושיות קליפה. משמאל: צילום האלון בתאריך 25.10.2021 לאחר שעבר שרפה ונשאר בו רק ענף ירוק יחיד. צילם אבי שמידע ©

כבר בשנות השבעים של המאה הקודמת למדנו מחוקרי העצים הקשישים והקדושים בישראל (עמית 1980, בר-יוסף 1981, שילר 1996) כי אלון מוסא עלמי הוא אחד מהאלונים הגדולים והמפוארים בארץ-ישראל(על פי דוד עמית האלון של **חרבת מנעין** ממערב לחלחול, הוא העץ בעל הגזע הרחב ביותר בישראל, עמית 1980). בביקורנו במקום במאה הקודמת מדדנו את קוטר צמרת העץ - עשרים מטר (1984), ענפיו החיצוניים מגיעים ממש לקרקע וחלק מהם נתמך על ידי סמוכות עץ (בן-יוסף 1981, שמידע- מידע אישי). ספי בן-יוסף מספר מפי המקומיים "כי את גזעו לא יקיפו אפילו שלושה אנשים פרושי-ידיים וקוטר צמרתו למעלה משלושים מטר". בסתיו 2021 מדדנו את היקף הגזע הראשי - 445 ס"מ , כלומר קוטר של 141.5 ס"מ. לעומת עצים קשישים אחרים הגזע הראשי של אלון מוסא עלמי אינו פגוע, אין בו חללים וקליפתו חזקה ובריאה , כך היה מצבו משנת 1981 ולפחות עד שנת 2009. בשנת 2014 עברה חורשת האורנים בו גדל העץ שרפה ומאז נשרף השטח מספר פעמים, האחרונה ארעה באוקטובר 2021. מאז אלון מוסא עלמי אינו נראה במיטבו וחלקים גדולים ממנו מתים. בקליפת הגזע נבירות של חיפושיות קליפה אך המשטח מסביבו נקי ומסודר.

אלון מוסא עלמי בשכונת שרפאת אשר בדרום ירושלים. צילם אבי שמידע ©

בקרבת אלון מוסא עלמי, במרחק 280 מ' מערבה, גדל בפסגת שכונת אל-בדריה **אלון מצוי** *Quercus calliprinos* קשיש נוסף הצמוד למסגד ולבית הקברות "אל-בדריה" (ראה תמונה); זהו גם שם הרחוב העולה לפסגה - "אל בדריה סמטה 2", החוקר הפלשתינאי תאופיק כנען (כנען 1928,1996Canaan) מספר כי אחת משלוש בנותיו של

שייח באדר אל-ג'מלי קבורה בשרפאת והיא הפכה לקדושה(וואלי) חשובה ביותר "סת(גברת) בדריה". משפחת באדר היא דוגמא למשפחות מפורסמות באסלם אשר שורשיה מגיעים עד לחליף עלי אבן אבו-טאלב. אב המשפחה היה קדוש/וואלי עוד בחייו ושלושת בנותיו קבורות באזור: האחת בשכונת מלחה בירושלים, השניה כאן בשרפאת והשלישית בחורבת חמידיה (פע'ור זכנדח) הנמצאת מערבית לצומת גוש-עציון.

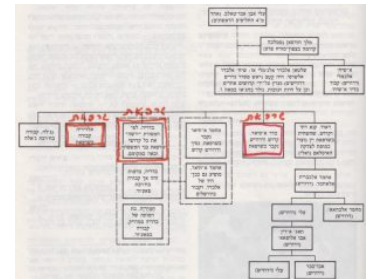

אלון סת-בדריה בפסגת רחוב אל-בדריה בשכונת שרפאת בדרום ירושלים. מימין: נוף דרום ירושלים נפרש מצפון לאלון. במרכז: שלט הרחוב הנושא את שמה של נכדת שייח אל-בדר "הקדושה מורידת הגשם". משמאל האלון ממוקם כיום (2021) בנינה ציבורית הצמודה למסגד. צילם אבי שמידע ©

במאמרו המאלף(בן-יוסף 1981) מספר לנו ספי בן-יוסף על משפחת בדריה ומסורת התפילות להורדת גשמים: שייח אל-בדר הקבור ליד מלון רמדה בכניסה לירושלים(כיום ממוקם ליד סנטר סיטי) היה ידוע כמומחה להורדת גשמים. מבין שלושת בנותיו, סת-בדריה הקבורה בשרפאת ידועה בכוחות-על להורדת גשמים, בצרוף בצרוף תפילות מנחות, שבועות נדרים ושאר טקסי פולחן. בימי בצורת כבדה נהגו נשים מכל כפרי הסביבה לעלות לרגל לאלון סת-בדריה ולהתפלל לירידת הגשם. לדברי ספי, מנהג זה חל רק על נשים ועל כן "מצאו הגברים דרך לחלות את פני בדריה במקום משלהם" ובחרו את עץ האלון הניצב בחצרו של מוסא אל-עלמי. ובחזרה לאשת אבי המשפחה, אשר מוצאו מהחליף עלי אבן אבו-טאלב(ראה איור שלשלת היוחסין): "כאשר הנסיכה הגדולה נטתה למות, ציוותה את רכושה לצדיק אלמוני אשר לימד אותה את סוד הורדת הגשמים, ועד שיבוא הצדיק לפדות את הירושה, נתנה את המטמון באדמה ונטעה מעליו עץ אלון כמשמר...והרי ידוע כי כל אשר פוגע בענפי העץ הקדוש או בשורשיו - תיבש ידו ואת שנתו לא יוציא כי מות ימות". סיפור זה היה ידוע היטב בכפרי דרום ירושלים (בית-צפפה, מלחה, בתיר, וולג'ה) וסיפורים דומים ידועים ברחבי שומרון והגליל(דפני 2011).

על פי ספי בן-יוסף וחוקרי פולקלור רבים נוספים, זהו המקור לקיומם ושימורם של עצים קשישים באתרים מקודשים בדרום ירושלים ושדרת ההר, האומנם? מיכאל זהרי חשב כי העצים הקדושים ברחבי ישראל והמזרח הקרוב הם שריד ליער העבר הטבעי ששלט באזור ההררי הים-תיכוני בעבר. רק בקברי השייח ואתרים מקודשים לא עלה יד הכורת. שמידע

וחבריו (1997) ערכו סכום כמותי של תפוצת מיני העצים הקדושים בישראל ומציעים כי העצים הקשישים צמחו לגובה והפכו חד-גזעיים בגלל שמירתם ליד המקומות המקודשים; כלומר עצים אלה לא נשתלו באופן מלאכותי אלא מייצגים את טיפוסי החורש והיער הטבעיים שהיו באתרים מ"קדמת דנא" (שמידע 1979, 1983, 1986).

בתמונה מימין: שלשלת היוחסין של משפחת אל-באדר ומקום קבורתן של שתי בנותיו ונכדתו (בן-יוסף 1981). משמאל: אלון סת-בדריה בפסגת רחוב אל-בדריה בשכונת שרפאת בדרום ירושלים. צילם אבי שמידע ©

בביקור שערכנו השנה תשפ"ב (2021) מצאנו את מצב "אלון סת-בדריה" במצב טוב. ומוריק הוא ממוקם במרכז של גינה ציבורית קטנה ובה מתקני משחק לילדים. הגינה צמודה מצפון למסגד אל-בדריה ונשקף ממנה נוף מקסים על דרום ירושלים. זהו מקום הולם לפנות בתפילה להורדת גשמים ולייחל כי שנת תשפ"ב תהיה שנה ברוכת משקעים; שכן עד מועד כתיבת שורות (18.11.21) אלה פקד אותנו סתיו חסר גשם עם טמפרטורות גבוהות מהממוצע ויובש כללי.

ספרות:

בן-יוסף ס 1981 פולחן קברים בהרי יהודה: בעקבות מורדי הגשם. טבע וארץ כ"ג, 3: 115-112.

גינזבורג ג 1975 העץ והאדם, לקט מאמרים, הוצאת בי"ס שדה כפר-עציון.

דפני א 2010 עצים מקודשים בישראל. הוצאת המכון לחקר מדיניות קרקעית, קק"ל והוצאת הקיבוץ המאוחד.

כנען ת 1996 (1928) קברי קדושים בישראל ובעמים, אריאל 117-118: עמ' 23-51.

עמית ד 1980 שרידי חורש ועצים מקודשים בהר-חברון. טבע וארץ, 2: 58-63.

ערמוני ח ושמידע א 1987 סקר עצים קשישים בשומרון המרכזי ובארץ בנימין. עלון "רתם" מס' 22 עמ' 27-56

שמידע א 1979 על בעיות החורש והיער של האלון המצוי בא"י. "טבע וארץ", כ"ב: 2 עמ' 57-52.

שמידע א 1983 הצומח הים-תיכוני בקליפורניה ובישראל - דמיון ושוני. רתם 8: 5-29.

שילר (עורך) 1996 דת ופולחן וקברי קדושים ומוסלמים בארץ-ישראל, אריאל 117-118, ירושלים.

שמידע א ודרום ד 1986 פרחי ירושלים. הוצאת כנה-כרטא, ירושלים. 219 עמודים

שמידע א שמיר צ וינברגר מ 1997 עצים קדושים וקשישים בישראל. "אריאל", חוברת 120-119 עמ' 266-259

Canaan T 1928 Mohammedan Saints and Sanctuaries in Paestine.
Jerusalem

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: שמידע א 2021 אלון מוסא עלמי, אלון סת בדריה ופולחן מורידי הגשם, כתב-עת "כלנית" 8. [/https://www.kalanit.org.il/botanical_news/musa_alami_oak_news](https://www.kalanit.org.il/botanical_news/musa_alami_oak_news)

=====